

“शरद पवार ग्रामसमृद्धी योजना” राज्य योजना म्हणून राबविणेबाबत

महाराष्ट्र शासन
नियोजन विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: मगारो-२०२०/प्र.क्र.७०/रोहयो-७
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मंत्रालय - ४०००३२
तारीख: १५ डिसेंबर, २०२०

वाचा :

- १) नियोजन (रोहयो) विभागाचे शासन परिपत्रक क्र.मगारोहयो-२०२०/प्र.क्र.२१/रोहयो-७, दिनांक ०५ ऑगस्ट, २०२०
- २) नियोजन (रोहयो) विभाग शासन परिपत्रक क्र. मगारोहयो-२०२०/प्र.क्र.२१/रोहयो-७, दिनांक ०२ सप्टेंबर, २०२०

प्रस्तावना :

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेचा मूळ उद्देश ग्रामीण भागातील व्यक्तींना अकुशल कामाची मागणी केल्यावर कामे उपलब्ध करून देणे व त्याद्वारे कायमस्वरूपी मत्ता निर्माण करणे हा आहे. मुलभूत सुविधा कोणती द्यावीत यावर विचार करण्याची आवश्यकता असून त्यासाठी उद्दिष्टे स्पष्ट असणे आवश्यक आहे.

उपलब्ध भूखंडाचा योग्य वापर करून जास्त उत्पन्न मिळवत असल्याचे उदाहरणे अलीकडच्या काळात समाज माध्यमांमध्ये मोठ्या प्रमाणात बघायला मिळत आहेत. पुण्यातील अभिनव फार्मर्स क्लबचे संस्थापक श्री. ज्ञानेश्वर बोडके यांनी एक एकर सेंद्रीय शेतीतून दर वर्षी रु.१० लक्ष रुपयांचे उत्पन्न घेतल्याची यशोगाथा त्यापैकी एक आहे. त्यांनी केलेल्या प्रयत्नांना ते इतरांपर्यंत पोहचवण्यासाठी प्रशिक्षणे देखिल घेतात.

मा.मुख्यमंत्री महोदयांच्या निर्देशान्वये राज्यातील प्रत्येक तालुक्याच्या एका गावात गटशेतीच्या माध्यमातून वरील प्रकारे उत्पन्न मिळविण्यासाठीचे कार्यक्रम सुरु झाले आहेत.

- श्री.बोडके यांच्या सेंद्रीय शेती करण्याच्या प्रकारात पाणी, कंपोस्ट, गोमुत्र आणि शेणाची गरज असते. अर्थात मगारोहयो तील विविध योजनांच्या संयोजनातून या बाबी दिल्यास प्रत्येक शेतकरी श्रीमंत (लखपती) होऊ शकतो. परंतु त्यासाठी एक कुटूंब निवडून त्यांना शेततळे, पाळीव दुग्ध जनावरांसाठी गोठा, नाडेप आणि शोष खडडा ची योजना एकत्रितरित्या द्यावी लागेल ज्याने शेतकरी समृद्धीच्या मार्गाकडे वळतील. असे केल्याने नियोजन (रोहयो) विभागाच्या दिनांक ०२ सप्टेंबर, २०२० रोजीच्या शासन परिपत्रकातील उद्दिष्ट “मी समृद्ध तर गाव समृद्ध” आणि “गाव समृद्ध तर महाराष्ट्र समृद्ध” साध्य होईल.
- भूमिहीन शेतमजुरांना सुध्दा अशाच प्रकारे विविध योजनांच्या संयोजनातून एकत्रितरित्या लाभ देऊन योग्य प्रशिक्षण दिल्यास त्यांना पाळीव जनावरांपासून मिळणारे दुध, शेण, गोमूत्र, शेळीपालन असल्यास मांस, गांडूळखत, सेंद्रीय खत इत्यादींची विक्री करून श्रीमंत होता येत याचेही अनेक उदाहरणे राज्यात उपलब्ध आहेत. अशा पध्दतीने शेतकरी असो किंवा भूमिहीन शेतमजूर मगारोहयोतून प्रत्येकास श्रीमंती होण्याचा मार्ग उपलब्ध आहे..
- याकरिता प्रत्येक लाभार्थ्यांच्या वार्षिक उत्पन्नाची गणना करावी लागेल जेणे करून प्रत्येक कुटूंब आपले आर्थिक निर्णय योग्य प्रकारे घेण्यास प्रवृत्त होतील. यासाठी लवकरच एक ॲप विकसित करण्याची योजना हाती घेण्यात येत आहे.

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेंतर्गत असलेल्या काही योजनांच्या संयोजनातून (Combination) “शरद पवार ग्रामसमृद्धी योजना” राज्य योजना म्हणुन राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती.

शासन निर्णय :

वरील अनुषंगाने ग्रामीण भागात कामांची मागणी करणा-या प्रत्येक पात्र लाभार्थ्याला शरद पवार ग्रामसमृद्धी योजने अंतर्गत खाली नमूद केलेल्या ४ वैयक्तिक कामांना सर्वोच्च प्राधान्यक्रमाने सर्व ग्रामपंचायतींच्या कार्यक्षेत्रात राबविण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे.

१. गायी व म्हशींसाठी पक्का गोठा बांधणे	: बघावे परिशिष्ट १
२. शेळीपालन शेड बांधणे	: बघावे परिशिष्ट २
३. कुक्कूटपालन शेड बांधणे	: बघावे परिशिष्ट ३
४. भू-संजीवनी नाडेप कंपोस्टिंग	: बघावे परिशिष्ट ४

१. ६०:४० चे प्रमाण राखणे:-

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेअंतर्गत भू-संजीवनी नाडेप कंपोस्टिंग हे काम वगळता उर्वरित जनावरांचा गोठा बांधणे, शेळीपालन शेड बांधणे व कुक्कूटपालन शेड बांधणे इत्यादी कामाचे अकुशल-कुशल प्रमाण हे अनुक्रमे ८:९२, ९:९१ व १०:९० इतके आहे. सदर बाब पाहता, सदर कामांमुळे जिल्हयांचे ६०:४० (अकुशल-कुशल) प्रमाण राखले जाणार नाही. त्यामुळे सदरची कामे हाती घेत असताना अकुशल-कुशल प्रमाण राखण्याच्या अनुषंगाने खालीलप्रमाणे इतर अनुज्ञेय कामे हाती घेण्यात यावीत.

अ. वैयक्तिक वृक्ष लागवड व संगोपन (३ वर्षे - १ हेक्टर) (कोणतेही वृक्ष किंवा विविध वृक्षांचे मिश्रण)

आ. वैयक्तिक शेततळे - १५ X १५ X ३.००

इ. शेत किंवा बांधांवर वृक्ष लागवड (बिहार पॅटर्न)

ई. शोष खड्डे

उ. कंपोस्ट बंडिंग

याप्रमाणे विविध कामे एका लाभार्थ्यास मंजूर करून प्रत्येक लाभार्थी पातळीवर ६०:४० चा प्रमाण राखण्याचा प्रयत्न करावा. अपवाद परिस्थितीत इतर वैयक्तिक किंवा सार्वजनिक कामांच्या बचतीतून कुशल खर्चाचा उपयोग करून ६०:४० चे प्रमाण राखण्यात यावे.

उपरोक्त तक्त्यात नमूद केल्याप्रमाणे जनावरांचा गोठा बांधणे, शेळीपालन शेड बांधणे व कुक्कूटपालन शेड बांधणे, इत्यादी कामे हाती घेण्याकरिता अकुशल-कुशलचे ६०:४० चे प्रमाण व ६५% कृषि व कृषि संलग्न खर्चाचे प्रमाण राखण्याकरिता वरील यादी मधील घेण्यात यावे.

तसेच ज्या ग्रामपंचायत क्षेत्रामध्ये नरेगा अंतर्गत अनुज्ञेय २७५ वैयक्तिक व सार्वजनिक कामांपैकी ज्या कामांमध्ये अकुशल खर्चाचे प्रमाण जास्त आहे, अशी वैयक्तिक व सार्वजनिक स्वरूपाची कामे हाती घेऊन सुध्दा अकुशल-कुशल खर्चाचे ६०:४० प्रमाण राखण्यात यावे.

कुटुंबांच्या समृद्धीकरीता मग्रा०रोहयोतर्गत अनुज्ञेय विविध कामांचे संयोजन केल्याने एका कुटुंबास एकाच वर्षात १०० पेक्षा अधिक दिवसांची कामे द्यावी लागू शकते. अशा परिस्थितीत गावातील इतर कामांची मागणी करणा-या इतर मजुरांना वैयक्तिक कामांसाठी काम करण्याची परवानगी देण्यात यावी. गावात कामाची मागणी करणाऱ्या मजुरांची संख्या कमी असल्यास इतर लोकांना श्रमदान करून मदत करण्यास विनंती करण्यात यावी. हे कार्य श्रमदान समजले जात असले तरी त्या कामाचा मोबदला देण्यात यावा, अन्यथा ६०:४० चे प्रमाण राखण्यात अडचणी निर्माण होतील.

२. प्रशिक्षण :

सदर योजनेमध्ये शेतकरी लखपती व्हावा ह्यासाठी विविध योजनेच्या माध्यमातून समृद्धी साखळी निर्माण व्हावी हा उद्देश आहे. सदर योजनेतून प्रामुख्याने गुरांचा गोठा, शेळ्या किंवा मेंढ्यांचा गोठा, कुक्कुट पालन शेड इत्यादींचा समावेश असला तरी सोबतीला फळबाग, वृक्ष लागवड, शेततळे व इतर योजनांचा समन्वय साधावयाचा आहे. ह्या सर्व बाबींसाठी दृष्टीकोण विकसित होण्यासाठी प्रशिक्षणाची गरज राहिल.

पशुसंवर्धन म्हटल की चारा व पशु खाद्याचा विषय येतो. जनावरांचे आरोग्य, चारा व पशुखाद्याचा जवळचा संबंध आहे. म्हणून गोठ्यांचे व्यवस्थापन जनावरांचे आरोग्य व योग्य संगोपन आणि चारा व पशु खाद्य निर्मिती तसेच, गुरांच्या शेण, लेंडी व विष्टेपासून सेंद्रिय खतांचे विविध प्रकार तयार करण्याचे प्रशिक्षणे द्यावे लागतील. जेणेकरून सेंद्रिय शेती सोबतच पशुसंवर्धनाचा पूरक व्यवसाय करून शेतकरी व शेतमजुर/ श्रमिकांची समृद्धीकडे वाटचाल होवुन त्यांचे लखपती होण्याचे स्वप्न साकारता येईल.

सेंद्रीय शेती व जैवीक शेतीच्या माध्यमातून मातीचे आरोग्य सुधारण्यासाठी सेंद्रीय व जैवीक खत निर्मिती आणि विविध झाडांच्या पानांपासून व पशुधनाच्या गोमुत्रापासून किटक नाशके देखिल बनविता येतात. ज्यामध्ये प्रामुख्याने लिंबोळी अर्क दशपर्णी अर्क **लमीता** इत्यादींचा समावेश होतो.

ह्या सर्व बाबी एकत्रितपणे शिकण्यासाठी तसेच ह्या पध्दतींचा अवलंब केला आहे अशा अशा ठिकाणी त्यांचे युट्युबवरील व्हिडीओ दाखवून, शासकीय संस्था व स्वयंसेवी संस्थांकडून प्रशिक्षण आयोजित केले जातील. ज्यामध्ये दृष्टीकोण बदल ते बाजारपेठ व पूरक व्यवसायास चालना देणे यांचा समावेश असेल. अशा प्रकारच्या संयोजनातून प्रशिक्षणाचा अभ्यासक्रम तयार केला जाईल.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक <संकेतांक क्रमांक लिहा> असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

नंद कुमार
प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. [प्रति घेणा-यांचे नाव लिहा]
२. [प्रति घेणा-यांचे नाव लिहा]

परिशिष्ट १

१) गाय व म्हैस यांच्याकरिता पक्का गोठा बांधणे सद्यःस्थिती :-

ग्रामीण भागामध्ये जनावरांच्या गोठ्याची जागा ही सर्वसाधारणपणे ओबडधोबड व खाचखळग्यानी भरलेली असते, सदरचे गोठे हे क्वचितच व्यवस्थितरित्या बांधले जातात. गोठ्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर जनावरांचे शोण व मूत्र पडलेले असते तसेच पावसाळ्याच्या दिवसांत गोठ्यातील जमिनीस दलदलीचे स्वरूप प्राप्त होते व सदर जागेतच जनावरे बसत असल्यामुळे ते विविध प्रकारच्या आजारांना बळी पडतात. तसेच काही जनावरांना स्तनदाह होऊन उपचारांसाठी हजारो रुपये खर्च होतात. तर काही वेळेस गाई/म्हशींची कास निकामी होते, त्यांच्या शरीराच्या खालील बाजूस जखमा होतात. ब-याच ठिकाणी जनावरांना चारा देण्यासाठी गव्हाणी बांधलेल्या नसतात. त्यांच्यापुढील मोकळ्या जागेवरच चारा टाकला जातो. या चा-यावर ब-याच वेळा शोण व मूत्र पडल्याने जनावरे चारा खात नाही व हा चारा वाया जातो. हे टाळण्यासाठी जनावरांच्या गोठ्यामध्ये जनावरांना चारा व खाद्य देण्यासाठी गव्हाण बांधणे अत्यावश्यक आहे.

सुधारणेची गरज :-

गोठ्यातील ओबडधोबड जमिनीमुळे जनावरांपासून मिळणारे मौल्यवान मूत्र व शोण यांचा संचय करता न आल्यामुळे ते मोठ्या प्रमाणावर वाया जाते. जनावरांचे मूत्र व शोण हे एक उत्कृष्ट प्रकारचे सेंद्रीय खत असल्याने जनावरांच्या गोठ्यातील जागा ही सिमेंट काँक्रीटचा वापर करून पक्क्या स्वरूपात सपाटीकरण केल्यास जनावरांपासून मिळणा-या मूत्र व शोण गोठ्याशेजारील खडडयामध्ये एकत्र जमा करून त्याचा शेतजमिनीची सुपिकता व उत्पादन क्षमता वाढविण्यासाठी उपयोग करून घेता येईल.

अनुज्ञेयता :-

नियोजन (रोहयो) विभाग शासन परिपत्रक दिनांक ०९ ऑक्टोबर, २०१२ अन्वये तसेच नियोजन (रोहयो) विभाग शासन निर्णय दिनांक ०१ ऑक्टोबर, २०१६ मधील परिच्छेद ३.५.७ तरतुदीनुसार, ६

गुरांकरिता २६.९५ चौ.मी.जमीन पुरेशी आहे. तसेच त्याची लांबी ७.७ मी. आणि रुंदी ३.५ मी.असावी. गव्हाण ७.७ मी. X ०.२ मी. X ०.६५ मी. आणि २५० लीटर क्षमतेचे मूत्रसंचय टाके बांधण्यात यावे.

सदर कामाचा लाभ मिळविण्यासाठी मनरेगा योजनेच्या निकषानुसार स्वतःची जमीन, वैयक्तिक लाभाच्या निकषानुसार इतर आवश्यक कागदपत्र असलेले लाभार्थी पात्र असतील.

या कामाला नियोजन (रोहयो) विभागाच्या दिनांक ०२ सप्टेंबर, २०२० रोजीच्या शासन परिपत्रकातील परिशिष्ट-९ मधील अनुक्रमांक ७५ नुसार नरेगा अंतर्गत रु.७७,९८८/- इतका अंदाजित खर्च येईल. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

अकुशल खर्च	-	रु. ६,९८८/- (प्रमाण ८ टक्के)
कुशल खर्च	-	रु.७९,०००/- (प्रमाण ९२ टक्के)
एकूण	-	रु.७७,९८८/- (प्रमाण ९०० टक्के)

तथापि हे मापदंड सध्या प्रचलित मजूरी दर व DSR प्रमाणे आहे. जेव्हा केव्हा या दोनपैकी कोणत्याही एक किंवा दोन्हीच्या दरात बदल होईल तेव्हा या अंदाजित खर्चात बदल होईल. त्या प्रकारच्या बदलास मान्यता देण्याचा अधिकार जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक / जिल्हा कार्यक्रम सह समन्वयक/ आयुक्त, मग्रारोहयो यांना प्रदान करण्यात येत आहे.

उपरोक्त शासन परिपत्रकातील ६ गुरांसाठीची तरतूद रद्द करून दोन गुरे ते ६ गुरे करिता एक गोठा व त्यानंतरच्या अधीकच्या गुरांसाठी ६ च्या पटीत म्हणजेच ९२ गुरांसाठी दुप्पट व ९८ पेक्षा जास्त गुरांसाठी ३ पट अनुदान देय राहिल मात्र ३ पटीपेक्षा जास्त अनुदान अनुज्ञेय राहणार नाही.

परिशिष्ट २

२) शेळीपालन शेड बांधणे :-

सद्यःस्थिती :-

शेळीपालन हा ग्रामीण भागातील अल्प उत्पन्न गटातील कुटूंबाच्या उपजिवीकेचे महत्वाचे साधन आहे. अल्प उत्पन्न असलेल्या ग्रामीण भागातील कुटूंबाच्या उत्पन्नामध्ये वाढ होण्यासाठी शेळीपालन या व्यवसायाकरिता मुलभूत सुविधा उपलब्ध करून देणे गरजेचे आहे. ग्रामीण भागातील शेळी मेंढी पालनावर उदरनिर्वाह करणारी गोरगरीब कुटूंबे पैशाअभावी शेळ्या-मेंढयाना चांगल्या प्रकारचा सरंक्षित निवारा देऊ शकत नाहीत. चांगल्या निवा-याअभावी शेळ्या मेंढयामध्ये विविध प्रकाराचे जंतजन्य, संसर्गजन्य, बाह्यपरजीवी किटकांचा प्रादुर्भाव होतो. त्यामुळे रोगग्रस्त, खुरटी व आर्थिकदृष्ट्या फारशी किफायतशीर नसलेल्या शेळ्या-मेंढयाचे कळप पाळले जातात. याकरिता मागणी केलेल्या प्रत्येक कुटूंबास नरेगा योजनेअंतर्गत शेळीपालन शेड बांधणे हे काम उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सुधारणेची गरज :-

ग्रामीण भागामध्ये शेळ्या - मेंढयापासून मिळणारे शेण, लेंडया व मूत्र यापासून तयार होणा-या उत्कृष्ट दर्जाच्या सेंद्रीय खतांचा पक्क्या स्वरूपाचे व चांगले गोठे नसल्याने नाश होतो. शेळ्या - मेंढयाकरिता चांगल्या प्रतीचे शेड बांधून दिल्यास या जनावरांचे आरोग्य देखील चांगले राहणार असून वाया जाणारे मल, मूत्र एकत्र करून शेतीमध्ये उत्कृष्ट प्रकारचे सेंद्रीय खत म्हणून वापर करता येईल. यामुळे शेतीच्या सुपिकतेबरोबरच शेती उत्पादन वाढीवर चांगला परिणाम होऊन उदरनिर्वाहासाठी मदत होऊ शकेल.

नियोजन (रोहयो) विभाग शासन परिपत्रक दिनांक ०९ ऑक्टोबर, २०१२ अन्वये तसेच नियोजन (रोहयो) विभाग शासन निर्णय दिनांक ०१ ऑक्टोबर, २०१६ मधील परिच्छेद ३.५.९ तरतुदीनुसार, १० शेळ्यांकरिता ७.५० चौ.मी.निवारा पुरेसा आहे तसेच त्याची लांबी ३.७५ मी. आणि रुंदी २.० मी.असावी. चारही भिंतीची सरासरी उंची २.२० मी. असावी. भिंती १ : ४ प्रमाण असलेल्या सिमेंटच्या व विटांच्या

असाव्यात. छतास लोखंडी तुळ्यांचा आधार देण्यात यावा. छतासाठी गॅल्हनाइज्ड लोखंडी पत्रे / सिमेंटचे पत्रे वापरावेत. तळासाठी मुरुम घालावा.

सदर कामाचा लाभ मिळविण्यासाठी मनरेगा योजनेच्या निकषानुसार स्वतःची जमीन, वैयक्तिक लाभाच्या निकषानुसार इतर आवश्यक कागदपत्र असलेले लाभार्थी पात्र असतील. तसेच भूमिहीन (शेती नसलेले) कुटुंबाना प्राधान्य देण्यात यावे.

अनुज्ञेयता :-

या कामाला नियोजन (रोहयो) विभागाच्या दिनांक ०२ सप्टेंबर, २०२० रोजीच्या शासन परिपत्रकातील परिशिष्ट-९ मधील अनुक्रमांक ७६ नुसार नरेगा अंतर्गत रु.४९,२८४/- इतका अंदाजित खर्च येईल. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

अकुशल खर्च	-	रु. ४,२८४/-	(प्रमाण ८ टक्के)
कुशल खर्च	-	रु.४५,०००/-	(प्रमाण ९२ टक्के)
एकूण	-	रु.४९,२८४/-	(प्रमाण १०० टक्के)

तथापि हे मापदंड सध्या प्रचलित मजुरी दर व DSR प्रमाणे आहे. जेव्हा केव्हा या दोनपैकी कोणत्याही एक किंवा दोन्हीच्या दरात बदल होईल तेव्हा या अंदाजित खर्चात बदल होईल. त्या प्रकारच्या बदलास मान्यता देण्याचा अधिकार जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक / जिल्हा कार्यक्रम सह समन्वयक/ आयुक्त, मग्रारोहयो यांना प्रदान करण्यात येत आहे.

लाभार्थीने शेळीची व्यवस्था स्वतः करणे

शेळी ही गरीबाची गाय समजली जाते. मुख्यतः भूमिहीन शेतमजूर शेळी पालन करतात. भूमिहीन शेतमजुराकडे समृद्धी करिता शेतजमीन नसल्यामुळे शेळीपालन किंवा तत्सम बाबीच श्रीमंती करिता शिल्लक राहतात. शासनाच्या परिपत्रकाप्रमाणे १० शेळ्यांचा एक गट दिला जातो. शासनाचे अनुदान न मिळाल्यास एका भूमिहीन शेतकऱ्याला स्वतःच्या पैशातून दहा शेळ्या विकत घेणे शक्य होत नाही. त्यामुळे हे स्पष्ट करण्यात येते की दहापेक्षा कमी शेळ्यांचा गट असल्यास त्या शेतमजुराला गरिबीतून

बाहेर पडणे अवघड जाते. सध्या बाजारात एक शेळी अंदाजे आठ हजार रुपयात मिळते. रोजगार हमी योजनेतून हा खर्च अनुज्ञेय नाही. एक भूमिहीन शेतमजूर स्वतःच्या पुंजीतून दोन शेळ्या जर विकत घेऊ शकला तर त्या शेळ्यांची संख्या दर सहा महिन्यात किमान दोन पट होते त्यामुळे एका वर्षात त्या शेतमजूर/शेतकरी यांच्याकडे १० शेळ्यांचा गट निर्माण होऊ शकतो. त्यामुळे उपरोक्त सर्व बाबी पाहता किमान दोन शेळ्या असलेल्या भूमिहीन मजुरांना/ शेतकऱ्यांना सदर योजनेचा लाभ अनुज्ञेय करणे योग्य होईल.

तसेच हेही स्पष्ट करण्यात येते की शेळीपालनाच्या शेडसाठी प्रत्येक दहा शेळ्यांसाठी एक गट समजण्यात येईल व त्याप्रमाणे परिपत्रकानुसार अनुदान अनुज्ञेय करण्यात येईल तसेच, ज्या लाभार्थ्याकडे १० पेक्षा अधिक शेळ्या असतील त्यांना शेळ्यांसाठीचे दोन गट लक्षात घेवून दोन पट अनुदान राहिल. मात्र एका कुटुंबास जास्तीत जास्त ३० शेळ्यांकरिता तीन पट अनुदान मंजूर करण्यात येईल.

जगन प्रल्हादराव बगाडे

मी जगन प्रल्हादराव बगाडे खापरवाडी बु।। ता. अकोट जि.अकोला येथे राहत असून माझे वडील श्री.प्रल्हादराव जगदेव बगाडे हे साधारणपणे पन्नास वर्षांपूर्वी बुलढाणा जिल्हा (शोलगाव मुकुंद) येथुन पोट भरण्याकरिता,मोलमजुरीसाठी खापरवाडी बु।। येथे स्वर्गीय बाळ महाजन यांच्याकडे पन्नास पैसे रोजच्या मजुरी करीत होते. आई वडिलांनी मजुरीतून थोडे पैसे साठवून सुरुवातीला एक बकरी व दोन पिल्ले(एकशे पंचेचाळीस) रुपयाला विकत घेतली होती. त्यापासून तीन वर्षात दहा शेळ्या विकून दोन एकर शेती विकत घेतली. सुरुवातीला दोन वेळेस चे जेवण व अंगभर कपडे सुद्धा मिळत नव्हते. त्याही परिस्थितीत दोन शेळ्या शिल्लक राहिल्या. त्यापासून सकाळी दुसऱ्याकडे मजुरी करणे व दुपारून शेळ्या चारणे ही कामे कधी आई तर कधी वडील नियमाने करीत राहिले. त्यानंतर घरच्या शेतातील पीक व शेळ्यांपासून झालेली पिल्ले विकून आणखी ३ एकर शेती घेतली. मागील परिस्थितीची पूर्ण

जाणीव असल्याने आजही जवळ जवळ पन्नास वर्षांपासून आमच्या घरी बकरीचा खुटा मोड झाला नाही बकरीपासून आमची प्रगती झाली असून सुरवातीला घेतलेली शेती गावापासून खूप दूर होती.

आज आमच्याकडे गावाजवळच पंधरा एकर(बागाईत) शेती झाली असून शेळीपासूनच आमच्या प्रगतीला सुरवात झालेली आहे. त्यामुळे आम्ही आमच्या शेळीलाच आमची कुलदेवता मानतो.

आज प्रगतीपथावर असताना आम्हाला शेळ्यांबद्दल खूपच प्रेम आहे. त्यामुळे आमच्या कुटुंबातील कोणीही शेळ्या पूर्णपणे विकायला तयार नाही. शेतीपासून आम्हाला दरवर्षी साधारणपणे पन्नास हजार ते सत्तर हजार रुपये उत्पन्न मिळते. आजही आमच्याकडे १० शेळ्या व सहा पिंळे आहेत. शेळी म्हणजे गरिबांचे a.t.m. मशीनच आहे असे मी मानतो. त्यामुळे शेतीला पूरक धंदा किंवा बेरोजगार युवक युवतींनी शेळीपालन हा व्यवसाय करून आपला प्रगतीचा मार्ग निवडावा असे मी नम्रपणे आवाहन करतो व यातून आपली प्रगती झाल्याशिवाय राहणार नाही याची ग्वाही देतो.

आपलाच स्नेही
जगन प्रल्हादराव बगाडे
८०८०२९३८६५

परिशिष्ट ३

३) कुक्कूटपालन शेड बांधणे

सद्यःस्थिती :-

परसातील कुक्कूट पालनामुळे ग्रामीण भागातील कुटूंबाना पूरक उत्पादनाबरोबरच आवश्यक पोषक प्राणीजन्य प्राथिनांचा पुरवठा होतो. खेडयामध्ये कुक्कूटपक्षांना चांगल्या प्रतीचा निवारा उपलब्ध नसतो. त्यामुळे त्यांचे आरोग्य नेहमीच खालावलेले असते. कुक्कूटपक्षांचे उन, पाऊस, परभक्षी जनावरे व वारंवार येणा-या आजारांपासून संरक्षण करण्यासाठी चांगल्या प्रतीचा निवारा उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे. चांगल्या निवा-यामुळे रात्रीच्या वेळी त्यांचे, पिल्लांचे व अंड्याचे परभक्षी प्राण्यांपासून संरक्षण होण्यास मदत होईल.

सदर कामाचा लाभ मिळविण्यासाठी मनरेगा योजनेच्या निकषानुसार स्वतःची जमीन, वैयक्तिक लाभाच्या निकषानुसार इतर आवश्यक कागदपत्र असलेले लाभार्थी पात्र असतील. तसेच भूमिहीन (शेती नसलेले) कुटूंबाना प्राधान्य देण्यात यावे.

या कामाला नियोजन (रोहयो) विभागाच्या दिनांक ०२ सप्टेंबर, २०२० रोजीच्या शासन परिपत्रकातील परिशिष्ट-९ मधील अनुक्रमांक ७७ नुसार नरेगा अंतर्गत रु.४९,७६०/- इतका अंदाजित खर्च येईल. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

अकुशल खर्च	-	रु. ४,७६०/-	(प्रमाण १० टक्के)
कुशल खर्च	-	रु.४५,०००/-	(प्रमाण ९० टक्के)
एकूण	-	रु.४९,७६०/-	(प्रमाण १०० टक्के)

तथापि हे मापदंड सध्या प्रचलित मजूरी दर व DSR प्रमाणे आहे. जेव्हा केव्हा या दोनपैकी कोणत्याही एक किंवा दोन्हीच्या दरात बदल होईल तेव्हा या अंदाजित खर्चात बदल होईल. त्या

प्रकारच्या बदलास मान्यता देण्याचा अधिकार जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक / जिल्हा कार्यक्रम सह समन्वयक/ आयुक्त, मग्रारोहयो यांना प्रदान करण्यात येत आहे.

अनुज्ञेयता :-

नियोजन (रोहयो) विभाग शासन परिपत्रक दिनांक ०९ ऑक्टोबर, २०१२ अन्वये तसेच नियोजन (रोहयो) विभाग शासन निर्णय दिनांक ०१ ऑक्टोबर, २०१६ मधील परिच्छेद ३.५.८ तरतुदीनुसार, १०० पक्ष्यांकरिता ७.५० चौ.मी.निवारा पुरेसा आहे तसेच त्याची लांबी ३.७५ मी. आणि रुंदी २.० मी.असावी. लांबीकडील बाजूस ३० सेमी उंच व २० सेमी जाडीची, विटांची जोत्यापर्यंत भिंत असावी. तसेच छतापर्यंत कुक्कूट जाळी ३० सेमी X ३० सेमीच्या खांबानी आधार दिलेली असावी. आखूड बाजूस २० सेमी जाडीची सरासरी २.२० मीटर उंचीची भिंत असावी. छतास लोखंडी तुळ्यांचा आधार द्यावा.छतासाठी गॅल्व्हनाइज्ड लोखंडी पत्रे / सिमेंटचे पत्रे वापरावेत. तळ्याच्या पायासाठी मुरुमाची भर घालावी त्यावर दुय्यम दर्जाच्या विटा व सिमेंटचा १ : ६ प्रमाण असलेला मजबूत थर असावा.

लाभार्थ्यांने पक्ष्यांची व्यवस्था स्वतः करणे :-

सध्या शासन परिपत्रकानुसार १०० पक्ष्यांकरिता अनुदान अनुज्ञेय आहे. मात्र, यामध्ये असे स्पष्ट करण्यात येते की, ज्या शेतकऱ्यांना/शेतमजूराना कुक्कूटपालन करावयाचे आहे. परंतु, १०० पेक्षा अधिक पक्षी ज्यांच्याकडे नाहीत अशा लाभार्थ्यांनी १०० रुपयांच्या स्टॅम्प पेपरवर दोन जामिनदारांसह कुक्कूटपालन शेडची मागणी करावी व त्यानुसार संबंधीत यंत्रणेने संबंधीत लाभार्थ्यांस शेड मंजूर करावे व शेडचे काम पूर्ण झाल्यानंतरच्या १ महिन्यांच्या कालावधीत कुक्कूटपालन शेडमध्ये १०० पक्षी पाळण्यासाठी आणणे बंधनकारक राहिल. जरी शेड १०० पक्ष्यांकरिता अनुज्ञेय करण्यात आले असले तरीही सदर शेडमध्ये १५० पक्षी सामावू शकतात. त्यामुळे १०० पक्षी यशस्वीरित्या सांभाळणाऱ्या लाभार्थ्यांनी पक्ष्यांची संख्या १५० च्या वर नेल्यास सदर लाभार्थ्यांस मोठ्या शेडसाठी दोनपट निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल. तथापि, कोणत्याही कुटुंबास दोनपट पेक्षा अधिक निधी अनुज्ञेय राहणार नाही. अन्य तरतूदी उपरोक्त परिपत्रकानुसार राहतील.

परिशिष्ट ४

४) भू-संजीवनी नाडेप कंपोस्टिंग :-

गरज :-

जमिनीच्या आरोग्यात सुधारणा केल्यास कृषी उत्पादनात मोठया प्रमाणावर भर पडू शकते. शेतातील कच-यावर कंपोस्टिंगद्वारे प्रक्रीया केल्यास त्यातील सेंद्रीय पदार्थ जैविक पध्दतीने, सूक्ष्म जीव तसेच गांडुळाद्वारे कुजून त्यापासून उत्तम प्रकारचे हयूमस सारखे सेंद्रीय कंपोस्ट खत तयार होते. या खताचा वापर शेतात मोठया प्रमाणावर केल्यास, जमिनाच्या आरोग्यात सुधारणा होऊन, कृषी उत्पादनात मोठी भर पडू शकते. अशा सेंद्रीय पदार्थात सर्वच प्रकारचे सूक्ष्म जीव मोठया प्रमाणावर असतात. योग्य परिस्थितीत, या सूक्ष्म जीवांची संख्या वाढते आणि हे मोठया संख्येत असलेले सूक्ष्म जीव, सेंद्रीय पदार्थाचे विघटन झपाटयाने करतात.

सिध्दांत :-

नियोजन (रोहयो) विभाग शासन परिपत्रक दिनांक ०९ ऑक्टोबर, २०१२ अन्वये तसेच नियोजन (रोहयो) विभाग शासन निर्णय दिनांक ०१ ऑक्टोबर, २०१६ मधील परिच्छेद २.४ तरतुदीनुसार, नाडेप कंपोस्टिंग अंतर्गत ३.६ मी X १.५ मी X ०.९ मी आकाराचे जमिनीवरील बांधकाम अपेक्षित असून, त्यापासून साधारणतः २ ते २.२५ टन कंपोस्ट खत ८० ते ९० दिवसांत तयार होते. हे खत ०.२५ हेक्टर क्षेत्रास पुरेसे आहे. शेतातून निघालेल्या सर्व वनस्पतीजन्य पदार्थांपासून सेंद्रीय खत तयार करून, परत शेतात टाकणे ही काळाची गरज आहे. सेंद्रीय खतांमुळे जमिनीचा कस व जलधारण शक्ती वाढून पोषक द्रव्यांचा पुरवठा योग्य प्रमाणात होतो. जमीन भुसभूशीत राहून जमिनीत हवा खेळती राहते. शेतात उपयुक्त सूक्ष्म जिवाणूंची वाढ होण्यास मदत होते. नाडेपच्या बांधकामातील चारही भिंतीत छिद्रे ठेवली जातात, जेणेकरून त्यातून हवा खेळती राहून सेंद्रीय पदार्थांचे विघटन होण्यास, कुजण्यास चालना मिळते.

यशस्वीतोसाठी प्रक्रिया :-

नाडेपचे बांधकाम पूर्ण झाल्यावर, त्यात सेद्रीय पदार्थ/ कचरा, शेण माती आणि मातीचे एकावर एक थर रचले जातात. साधारणतः पहिल्या थरात १०० किलो कचरा तळात रचला जातो, तो अंदाजे ६ इंच उंचीचा असतो. ४ किलो गायीचे शेण १२५ ते १५० लिटर पाण्यात मिसळून पहिल्या थरावर शिंपले जाते. हंगामातील तापमानानुसार पाणी कमी-जास्त लागते. या शेण पाण्याचा दुस-या थराच्या वर खडे, काच, इत्यादी विरहीत गाळलेली स्वच्छ माती (पहिल्या थरातील कच-याचे वजनाचे अंदाजे निम्मे ५० ते ५५ किलो) दुस-या थरावर पसरावी, त्यावर थोडे आवश्यकतेनुसार पाणी शिंपडावे. अशा प्रकारे एकावर एक थर नाडेप टाकीच्या टाकीच्या वर १.५ फुटापर्यंत रचून ढीग तयार करावा. त्यानंतर ढिगाचा वरचा थर ३ इंचचे शेण व मातीचे मिश्रणाने (४०० ते ५०० किलो) बंद करतात. २ ते ३ महिन्यात काळपट तपकिरी, भुसभूशीत, मऊ, ओळसर आणि दुर्गंध विरहीत कंपोस्ट तयार होते.

सदर कामाचा लाभ मिळविण्यासाठी मनरेगा योजनेच्या निकषानुसार स्वतःची जमीन, वैयक्तिक लाभाच्या निकषानुसार इतर आवश्यक कागदपत्र असलेले लाभार्थी पात्र असतील.

अनुज्ञेयता :-

या कामाला नियोजन (रोहयो) विभागाच्या दिनांक ०२ सप्टेंबर, २०२० रोजीच्या शासन परिपत्रकातील परिशिष्ट-९ मधील अनुक्रमांक १३ नुसार नरेगा अंतर्गत रु.१०,५३७/- इतका अंदाजित खर्च येईल. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

अकुशल खर्च	-	रु. ४,०४६/-	(प्रमाण ३८ टक्के)
कुशल खर्च	-	रु. ६,४९१/-	(प्रमाण ६२ टक्के)
एकूण	-	रु.१०,५३७/-	(प्रमाण १०० टक्के)

नाडेपचा प्रमाण एवढा जास्त (किमान १० युनीट) करावा की फक्त याच्या आधारावर लोक सेंद्रीय खत तयार करून आणि ते विकून समृद्धीकडे वाटचाल करतील.

तथापि, हे मापदंड सध्या प्रचलित मजूरी दर व DSR प्रमाणे आहे. जेव्हा केव्हा या दोनपैकी कोणत्याही एक किंवा दोन्हीच्या दरात बदल होईल तेव्हा या अंदाजित खर्चात बदल होईल. त्या प्रकारच्या बदलास मान्यता देण्याचा अधिकार जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक / जिल्हा कार्यक्रम सह समन्वयक/ आयुक्त, मग़ारोहयो यांना प्रदान करण्यात येत आहे.